

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.4\(40\).2020.222735](https://doi.org/10.18371/fp.4(40).2020.222735)

УДК 330.357

ІНВЕСТИЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЇХ ВПЛИВУ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

ЧЕПЕЛЮК Ганна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0839-8407>
e-mail: Chepelyk.b@ukr.net

ЛОЗОВАТИЙ Богдан Миколайович

здобувач Черкаського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2869-2569>
e-mail: lozovatu@gmail.com

Анотація. У статті розглядається питання інвестиційної безпеки. Визначено індикатори інвестиційної безпеки. Розглянуто структуру загального обсягу реальних інвестицій в економіку країни. Наведено пропозиції щодо покращення ефективності інвестиційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інвестиційна безпека, механізм забезпечення інвестиційної безпеки, інвестиційна привабливість, прямі іноземні інвестиції, економічна безпека.

Постановка проблеми. Інвестиції виступають необхідною умовою економічного та соціального розвитку кожної країни. Оскільки процеси глобалізації впливають на структуру, об'єкти, сфери інвестування, то логічно обумовлена потреба дослідження інвестицій з точки зору інвестиційної, економічної та національної безпеки.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос инвестиционной безопасности. Определены индикаторы инвестиционной безопасности. Рассмотрена структура общего объема реальных инвестиций в экономику страны. Приведены предложения по улучшению эффективности инвестиционной деятельности в Украине.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность, механизм обеспечения инвестиционной безопасности, инвестиционная привлекательность, прямые иностранные инвестиции, экономическая безопасность.

Дослідження проблем інвестиційної безпеки необхідно проводити з визначенням ключових категорій та факторів, які прямо чи опосередковано впливають і піддаються впливу внаслідок інвестування та залучення інвестицій. Зростання й прискорення руху капіталів на внутрішньому та зовнішньому ринках, кризи, мін-

ливість умов як для реального сектору економіки, так і фінансової сфери, обґрунтовує актуальність наукових досліджень щодо безпеки інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі представлені бачення інвестиційної безпеки як складової економічної та її вплив на фінансову безпеку України. Істотний внесок зробили вітчизняні вчені: О.І. Барановський, Т.Г. Бондарук, О.С. Бондарук, Д.В. Нікитенко, К.І. Новікова, Л.Ф. Новікова, В.А. Предборський, В.П. Приходько, С.І. Ткаленко та інші. Високо оцінюючи наукові доробки, вважаємо, що проблеми інвестиційної складової економічної та фінансової безпеки України потребують подальшого ґрунтового аналізу, об'єктивної оцінки існуючих та потенційних загроз, особливо, в умовах тривалої політичної та соціально-економічної кризи в державі.

Метою статті виступає поглиблення теоретико-методичних засад оцінки інвестицій, зокрема, іноземних, як фактору впливу на інвестиційну безпеку України, дослідження проблем і загроз та розробка рекомендацій на основі аналізу теоретичних, правових та емпіричних даних.

Виклад основних результатів. Однією з основних складових державної та національної безпеки є система національних економічних інтересів. Про це влучно висловилися Т.Г. Бондарук та О.С. Бондарук: «Загрози й виклики можуть бути тільки в контексті національних інтересів країни, її збереження і розвитку. Особливе значення у функціонуванні механізму інвестиційної безпеки має формування

концепції національної безпеки і конкретнішого її прояву – стратегії. Стратегія безпеки – основа довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку країни. Водночас довгострокову стратегію не можна сформулювати без визначення національних інтересів країни» [2].

В.А. Предборський головним критерієм інвестиційної безпеки вважає конкурентоспроможність економіки як процесу економічної безпеки у динаміці. У монографії «Економічна безпека держави» автор вказує: «Історично проблема національної економічної безпеки виникає одночасно з формуванням державності, становленням національних державних інтересів взагалі й економічних інтересів зокрема. Тому в історії будь-якої держави можна знайти періоди, коли ця проблема або загострювалася, або ставала «непомітною», але вона ніколи не зникала з поля зору державних мужів. Серед безлічі факторів, що визначають підходи до вирішення проблеми економічної безпеки, виділяються два. Перший – це стан національної економіки, рівень її конкурентоспроможності. Другий – загострення конкуренції у світовому господарстві, боротьба за відповідне місце у світовому економічному табелі про ранги. Звідси випливає, що у всіх випадках фактор часу відіграє вирішальну роль, тому що не можна забезпечити економічну безпеку взагалі. У визначений час і у визначених умовах знаходиться адекватне для цього періоду рішення даної проблеми для конкретної країни [7, с. 11].

Слушним, на нашу думку, є твердження Д.В. Нікитенка: «Одними

з найважливіших індикаторів інвестиційної складової інвестиційно-інноваційної безпеки, на наш погляд, є здатність здійснювати розширене відтворення основного капіталу (валове нагромадження основного капіталу), зокрема через купівлю новостворених основних засобів за рахунок вітчизняних чи іноземних джерел фінансування, а також підтримка здорового конкурентного середовища. Також інвестиційна безпека значною мірою залежить від стану інвестиційного клімату та ефективності державного регулювання економіки в країні. Саме цим обумовлена актуальність комплексного дослідження рівня інвестиційної безпеки держави та чинників, що впливають на її формування» [5].

О.І. Барановський у своїй фундаментальній праці «Філософія безпеки» зазначає: «Комплексно розглядаючи питання залучення інвестицій в економіку України, слід урахувати, що створення інвестиційного ринку, на думку експертів, - проблема не менш важлива, ніж створення товарного ринку, оскільки товари – це похідний продукт від інвестицій, як національних (внутрішньодержавних), так і іноземних. Тому саме інвестиційний ринок можна вважати відправною точкою швидкого й ефективного соціально-економічного розвитку нашої країни. Водночас, економічна література містить різні трактування сутності категорії «інвестиції». Така неоднозначність зумовлена як складністю цієї категорії, так і наявністю кількох видів і форм капіталу та процесу інвестування» [1, с. 758].

Інвестиції найчастіше перекла-

даються як капіталовкладення. Законом України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями визначено всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [9].

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України включають питання інвестиційної безпеки у термін інвестиційно-інноваційна безпека. Згідно даних рекомендацій, інвестиційно-інноваційна безпека - це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості [8]. Вважаємо, що інвестиційна безпека взаємопов'язана з багатьма індикаторами економічної, в тому числі, й фінансової безпеки.

Погоджуємося з думкою С. Едгардо, С. Ткаленко, Р. Любачівської: «Питання про дослідження інвестиційної безпеки обумовлено не лише глобалізацією, а й лібералізацією ринку капіталів і тенденціями руху прямих іноземних інвестицій, які суттєво змінилися з початку ХХІ ст. Звичайно, усі екзогенні та ендогенні фактори, ризики та загрози, які впливають на стан забезпечення безпеки врахувати неможливо, але слід застосовувати

заходи з протидії та зменшення їх впливу» [3].

Як видно з теоретичних досліджень та законодавчо-нормативної бази, одним із ключових факторів інвестиційної, економічної та фінансової безпеки виступають саме інвестиції.

В Україні проблема забезпечення інвестиційної безпеки на сьогодні є особливо актуальною з точки зору необхідності подолання падіння виробництва, дисбалансів економіки та освоєння нових видів діяльності й оновлення, де необхідно, існуючих товарів і послуг.

Усі фінансові операції між резидентами України та між нерезидентами обліковуються в платіжному балансі країни. За його даними розраховується міжнародна інвестиційна позиція – статистичний звіт про вартість і структуру зовнішніх фінансових активів та зобов'язань на певну дату. В платіжному балансі інвестиції поділяються на прямі, портфельні та інші. Їхній зміст та специфіку схематично відображено в рис. 1.

Прямі інвестиції включають операції з придбання інструментів участі у капіталі, а також реінвестування доходу між прямим інвестором та підприємством реального сектору економіки. Акціонерний капітал не призводить до зростання заборгованості, оскільки інвестори придбавають частку власності в бізнесі, претендуючи на частину комерційного прибутку. Причинами прямих іноземних інвестицій є пошук інвесторами дешевих ресурсів, ринків, прибутковості та стратегічних можливостей. Також вважаємо, що придбання активів вітчизняних підприємств за кошти реінвестованих доходів, отриманих від попередніх

вкладень у нашу економіку, не покращують стан платіжного балансу України.

Перехід України до відкритої економіки призвів до впливу зовнішньоекономічних чинників, що, відповідно, несе певні ризики й загрози для названих категорій безпеки. У цьому контексті вважаємо за доцільне провести аналіз даних прямих іноземних інвестицій в Україну та за її межі (рис. 2).

Як видно з діаграми на рис. 2, після 2014 року інвестиційні потоки в Україну зменшилися. Лише на кінець 2019 року їхнє значення (45221,2 млн. дол. США) наблизилося до обсягів на 01 січня 2015-го (46653,9 млн. дол. США).

Що стосується відтоку капіталу у вигляді прямих інвестицій резидентів України в економіку світу, то показники демонструють постійне зростання від 212,0 млн. дол. США на 01 січня 2015-го до 248 млн. дол. США на кінець 2019 року. Виведення капіталу призводить до серйозних проблем «валютного голоду», наслідком чого є девальвація національної валюти.

Аналітики Експертної платформи [4] називають специфікою прямих іноземних інвестицій в Україну проведенням операцій «round tripping» та «debt-to-equity».

Round tripping означає процес спрямування резидентами за кордон коштів, які потім повертаються в країну у вигляді прямих інвестицій. Основними причинами виникнення таких операцій вважають:

- захист прав власності;
- податкові та фінансові вигоди;
- існування валютного контролю

та зміни валютного курсу (для

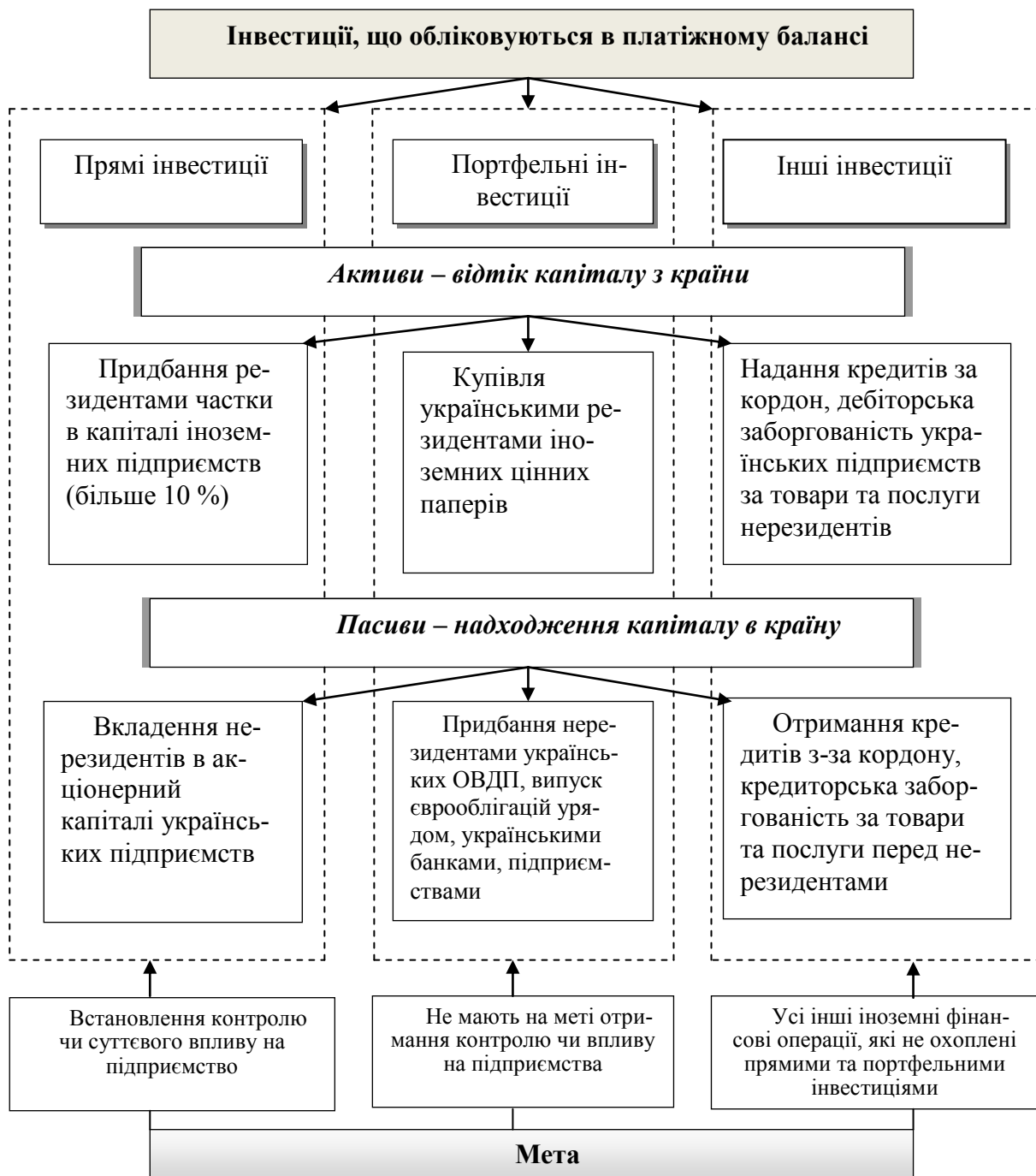

Рис. 1. Види інвестицій, які обліковуються у платіжному балансі країни

Джерело: складено авторами

- забезпечення гнучкості в управлінні активами, що виражені в іноземній валюті);

- отримання доступу до більш якісних фінансових послуг.

Притік таких інвестицій оцінюють на рівні 22 % від прямих іноземних інвестицій в Україну.

Debt-to-equity - це операція переоформлення боргу в статутний капітал компанії всередині однієї економіки, компромісний шлях реструктуризації боргу, коли юридична особа-боржник збільшує свій статутний капітал на суму боргу перед кредитором, а кредитор «обмінює» своє право вимоги

до боржника на частку в його статутному капіталі. Найбільші debt-to-equity операції проводилися з такими

банками: ВТБ Банк, Промінвестбанк, Сбербанк, Укрсоцбанк, Альфа-Банк.

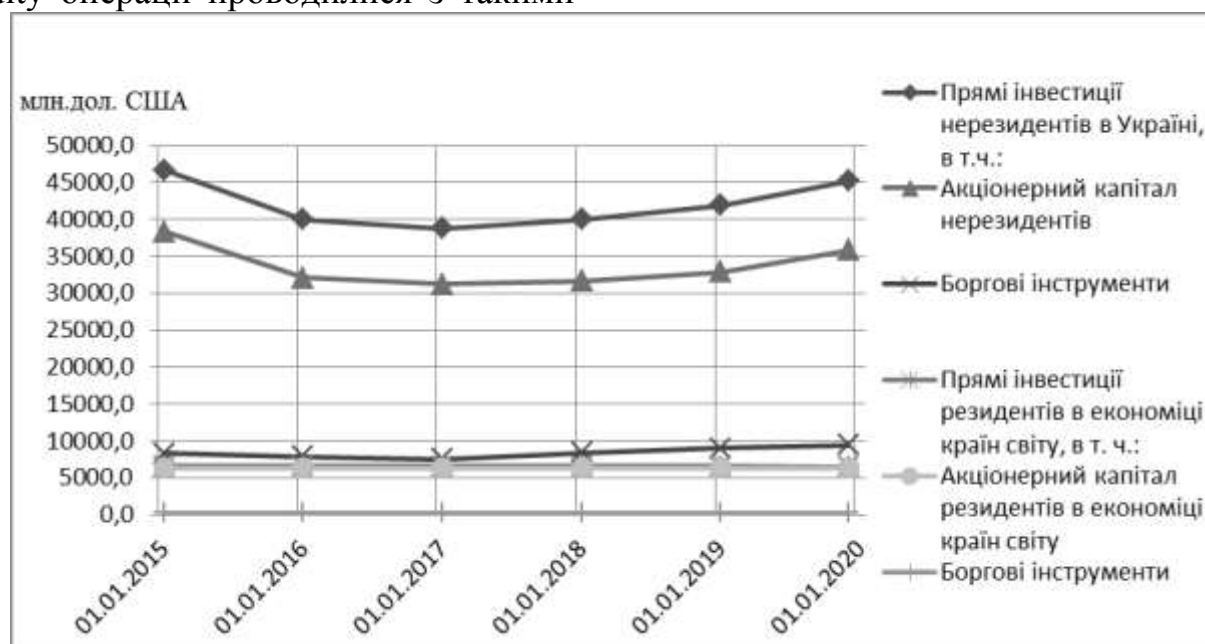

Рис. 2. Аналіз прямих інвестицій в Україну та з України

Джерело: складено автором за даними [6]

Незважаючи на певну активізацію прямих іноземних інвестицій, їх нинішні обсяги не забезпечать модернізацію економіки. Структура даних інвестицій також не відповідає завданням економічного розвитку та суттєвого підвищення технологічного рівня національної економіки, оскільки більшість інвесторів інвестують у галузі переробної промисловості, оптової та роздрібною торгівлі. Дані пріоритети обумовлені тим, що витрати швидко повертаються та комерційні ризики є відносно невисокими. Зокрема, інвестованими є галузі, що не потребують довгострокових капіталовкладень й освоєння нових технологій - фінансовий сектор та сектор нерухомості.

Висновки. Роль інвестиційного процесу в системі економічної та інвестиційної безпеки країни постійно підвищується, що пояснюється певним розширенням напрямків інвестування.

Варто відзначити, що інвестиційна сфера є однією з найбільш чутливих до зовнішніх та внутрішніх чинників впливу. Розмежувати зовнішні та внутрішні чинники впливу не завжди можливо, оскільки у відкритій економіці вони часто обумовлюють та взаємодоповнюють одне одного. Чинники, що знижують рівень інвестиційної безпеки України:

- низький рівень валового нагромадження;
- недостатні обсяги інвестування високотехнологічних галузей;
- недостатні обсяги прямих іноземних інвестицій;
- постійне підвищення цін на енергоносії, що кардинально негативно впливає як на собівартість продукції для виробника, так і на купівельну спроможність споживачів товарів та послуг;
- скорочення ринків;

- політична й соціальна напруженість;
- постійні зміни в законодавстві, що досить часто вкрай негативно сприймається суспільством;
- інші події та явища.

Прямі іноземні інвестиції мають як позитивні впливи, так і негативні. Якщо країна не в змозі генерувати власні кошти для інвестування, то їй необхідні іноземні інвестиції. В такому разі уряд країни повинен забезпечити прийнятні умови для інвестування нерезидентами. В сучасних умовах глобалізації це необхідно для підвищення конкурентоспроможності якомога більшої кількості галузей економіки, зростання доходів підприємств, збільшення виробництва продукції, надання послуг, що, в свою чергу, підвищить рівень економічної та фінансової безпеки. Водночас, іноземні інвестиції створюють певні загрози для національної економіки та рівня інвестиційної, економічної та національної безпеки. Це може проявлятися через посилення внутрішніх дисбалансів товарних і фінансових ринків, створення нераціональної структури вітчизняного виробництва, монополізацію стратегічних галузей, соціально значимих сфер господарювання, споживацьку експлуатацію національної сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей, репатріацію прибутків.

С.І. Ткаленко, зазначає, що важливим джерелом прямих іноземних інвестицій є транснаціональні корпорації (ТНК) розвинутих країн світу. Їхній потужний розвиток, експансія здійснюють неоднозначний вплив на економіку держав світу, а отже, ТНК впливають і безпосередньо на інве-

стиційну безпеку й суверенітет держави [11, с. 110]. Очевидно, що ТНК сьогодні виступають однією з потужних сил економічного розвитку, провідними акторами світу, які проникають в економіку інших держав і фактично керують урядами та всією економічною, інвестиційною системою. Проникаючи в економіку інших країн, ТНК впливають на національну політику, лобіюють зміни в законодавстві на свою користь та примушують уряди держав щодо прийняття рішень в межах приватних інтересів [10]. ТНК-інвестори таким чином представляють загрозу не тільки інвестиційній, а й національній безпеці країни – реципієнту.

Узагальнюючи теоретичні, нормативні та емпіричні дані щодо питання інвестиційної безпеки та її впливу на економічну, фінансову й національну безпеку держави, вважаємо, що для відвернення загроз інвестиційній безпеці необхідно розробити адаптивну як для зовнішнього інвестора, так і для України, модель інвестиційної безпеки. Вона повинна бути індивідуальною саме для України з урахуванням національних інтересів, а також передбачати здатність протидіяти загрозам інвестиційній безпеці та пов'язаній з нею економічній і фінансовій. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення індикаторів інвестиційної безпеки у контексті виявлення й попередження потенційних загроз та усунення чи мінімізацію існуючих з точки зору їх впливу на економічну, фінансову та національну безпеку України.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / за ред. О. І. Барановського. Київ: УБС НБУ, 2014. Т. 2: Безпека фінансових інститутів. 715 с.
2. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Інвестиційна безпека держави: стратегічні цілі та механізм забезпечення. *Статистика України*. 2019. № 2. С. 83-91. doi: 10.31767/su. 2(85)2019.02.09.
3. Едгардо С., Ткаленко С., Любачівська Р. Модель інвестиційної безпеки економіки України в євроінтеграційному векторі розвитку. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 2 (31). С. 101-119. doi: 10.33111/іер.2019.31.04.
4. Іноземні інвестиції в Україні: де знайти дані, як читати платіжний баланс, про що говорять останні цифри. Експертна платформа: веб-сайт. URL: <https://expla.bank.gov.ua/expla/src/files/Publication126.pd> (дата звернення: 26.12.2020 р.).
5. Нікитенко Д. В. Стан інвестиційної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 25(1). С. 96-102. - URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25\(1\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25(1)__23).
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики. [online] URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Предборський В.А. Економічна безпека держави: монографія. Київ: Кондор, 2005. 391 с.
8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 26.12.2020 р.).
9. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12?lang=en#Text> (дата звернення: 26.12.2020 р.).
10. Ткаленко С. І. Вплив ТНК на економічну безпеку і суверенітет України. Вісник Хмельницького національного університету. *Економічні науки*. 2014. № 5, т. 1. С. 223-227.
11. Ткаленко С. І. Інвестиційна безпека: теорія, методологія, практика: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 286 с.